

skelse af det mægtige og brogede Kildemateriale og kritisk Analyse af Traditionen har tegnet et skarpt Billede af Verdenshistorien op til Midten af det 4. Aarh., samler sig endnu en Række Studier og Forarbejder, der rummer det lødige af det meget, Ed. Meyer har ydet i sin Forskning. *Otto Koefoed-Petersen.*

Den krise, det tyske rige styrtes ud i ved sammenbruddet 1918, har ført tysk historieforskning til i stigende grad at vende sig til de enkelte landsdeles historie; til skildringen af disses særtilværelse og deres gradvise vækst ind i en stadig fastere samhörighed. Man maa sikkert heri se et udtryk for trangen til at forstaa udviklingsgangen fra det 19. aarhundredes midte.

Hvad har rigsenheden bragt Hamborg til erstatning for tabet af dets statslige selvstændighed? Er det særegent hamborgske kommet til sin ret, har det formaaet at gøre sig gældende under de ny forhold? Det er de Spørgsmaal, der ligger bag ved de fire i det følgende omtalte værker.

Heinrich Reinckes i 1925 udkomne bog, *Hamburg, ein kurzer Abriss der Stadtgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, byder, som titelen angiver, en kort oversigt over Hamborgs historie. Knap og klart ridses udviklingen op med ligelig hensyntagen til politiske, økonomiske og kulturelle omraader. Tydeligt tegnes byens vækst: Først et Lybæk underordnet led i hanseforbundets baltisk-flanderske handelssystem, siden den selvstændige formidler mellem de tyske staters landbrugsproduktion og Vesteuropas industri og kolonialhandel og saa tilsidst den kraftige tyske industrieksports »Udfaldsport«. Og parallelt hermed den ydre politiks udvikling: Til henvend 1500 under Lybæks førerskab, saa 1490—1532 bruddet med Lybæk, der desperat kæmper mod udviklingsretningen i verdenshandelen, endelig grundlæggelsen af den hamborgske neutralitets- og mæglingspolitik. Trods truende farer under de skiftende europæiske magtkonstellationer, hvor tyske, vesteuropæiske og nordiske stater kappes om indflydelsen over det saavel strategisk som økonomisk saa vigtige hjørnepunkt, lykkes det senatet at opretholde byens selvstændighed ved klogt at spille de forskellige interesser ud mod hverandre. Denne politik bringer ydmygelser og pengeofre — Danmarks voldspolitik under Christian IV. og Christian V. følges af udpresningspolitikken under det 18. aarhundredes mere pacifistiske regeringer. Det store opgør mellem Frankrig og England omkring 1800 ender gennem kontinentalspærringen og den franske besættelse næsten katastrofalt for byen. Fra 1814 træder forholdet til Preussen og Østrig i for-

grunden, senatets neutralitetspolitik fortsættes som en laverende politik mellem disse magter til 1866. Kommercielt og kulturelt gør engelsk indflydelse sig dog stadig stærkt gældende; længe vedbliver indlandet at betragte hamborgerne som halvt englændere. Reincke er derfor tilbøjelig til at se det store indsnit i Hamborgs udvikling ved 1881—88, aarene for toldtilslutningen, ikke ved 1866 og 1870.

Forfatningsudviklingen behandles kyndigt med sans for den sociologiske baggrund.

Den grundige hamborgske forsker Ernst Baasch, der tidligere i en række enkeltundersøgelser har behandlet emner af byens historie, har i to bind *Geschichte Hamburgs 1814—1918*, (1924—25), bragt et omfattende materiale for dagen; vigtige er især de preussiske gesandters indberetninger; paa grundlag af disse gives en interessant skildring af Hamborgs stilling til toldforeningen, Preussens betydning for den hamborgske forfatningskamp 1848—60 og Bismarcks politik overfor Hamborg 1866. Ved udarbejdelsen af andet bind er utrykt materiale traadt tilbage for det trykte; for en del er mundtlige meddelelser benyttet. Trods grundigheden lider værket af afgørende mangler. Baaschs Hamborg er et altfor snævert begreb; der eksisterer ikke for ham som for Reincke, og navnlig den i det følgende omtalte Wiskemann, noget »større Hamborg«, der rækker ud over havene til hamborgske handelsforbindelser i andre lande og til de tyske kolonier. Hamborgs handelstraktater, dets verdensomspændende rederivirk-somhed ofres kun 2 sider i første bind (tiden 1814—67). Men navnlig i andet bind bliver Hamborgs historie lokalhistorie; selv om forholdet til riget gøres til genstand for behandling, sker det dog altid fra et snævert hamborgsk synspunkt. Det er værkets svaghed — maaske ogsaa dets styrke — at Baasch er gammel-hamborger. Det giver ham mulighed for at forstaa den hamborgske uvilje mod at lade sig optage i riget og mod den af indlandet dikterede handelspolitik; men det er en svaghed, for saa vidt han deraf forledes til en fordømmende holdning overfor det moderne udviklingsforløb med statens omsiggriben, ikke-hamborgeres indtrængen i embederne og navnlig demokratiseringen. Der er i Baaschs behandling interessante tilløb til en undersøgelse af disse problemer; men hans ensidige domme over bevægelser og personer, den maade, hvorpaa deres standpunkter fejles til side, forringer værkets værdi.

Ganske anderledes er Erwin Wiskemanns bog, *Hamburg und die Welthandelspolitik von den Anfängen bis zur Gegenwart* (1929), i kontakt med nutiden, saaledes rent metodisk ved sin

sociologiske og geopolitiske problemstilling og sin stræben efter at forene den historiske og den teoretiske betragtningsmaade ved behandlingen af den økonomiske politik, der for ham er en levende dynamisk proces, ikke sammenlagte statisk-mekaniske systemer. Den økonomiske udvikling skal ses i sin vekselvirkning med politiske og kulturelle faktorer. Ikke for intet har den nuværende Marburgerdocent i nationaløkonomi gennem sin virksomhed i Hamborgs handelskammer 1921—24 oplevet genrejsningen af den tyske økonomi og derigennem modtaget indtrykket af den intime forbindelse mellem økonomisk og politisk liv.

Desværre er der et misforhold mellem forfatterens program og forsøget paa at realisere det. For tiden før 1814 mangler han i høj grad de grundelementer, hvoraf syntesen skulde opbygges. Behandlingen af denne tid — knap halvdelen af bogen — byder meget lidt ud over Reinckes fremstilling, naar undtages en stærkere understregen af det sociologisk og geopolitisk bestemte i udviklingen. Det er beklageligt, at W. ikke har villet samle sig mere om en undersøgelse af den hamborgske handelspolitiks materielle grundlag, hvortil der maatte kunne findes stof baade i hamborgske og udenlandske arkiver; helt umuligt skulde det ikke være at foretage en analyse af det hamborgske marked i ældre tid, om end den maaske ikke kunde blive saa gennemført som den, W. giver af den moderne handels- og havnestads komplicerede socialøkonomiske kræfter. Det havde maaske krævet et større arbejde; men værket vilde have vundet mere derved end ved blot teoretiserende udviklinger. Eller fremstillingen kunde have begrænset sig til det 19. aarhundrede, hvor forfatteren yder langt mere. Et større kildestof er her blevet udnyttet, saaledes til behandlingen af kolonipolitiken og rederivirkomheden. Statistiske opstillinger bidrager til at anskueliggøre udviklingen af handel og skibsfart.

Interessant er skildringen af Hamborgs forhold til Preussen og det tyske rige, det ses som mødet mellem den perifere bystat og den overvejende kontinentale fladestat; ud af deres forskelligheder, naturlige som historiske, vokser de mange problemer, der maa løses, inden byen føjer sig ind som det tyske riges økonomiske organ, og inden den engelske importhavn omformes til den tyske industris eksporthavn. Vanskeligheden for Hamborg ved at indordne sig under den økonomiske politik laa i, at denne væsentlig bestemtes af storagrarerne og sværindustrien, som gennem sammenslutningerne Bund deutscher Landwirte (1892) og Zentralverband deutscher Industrieller (1876) og ved det agrariske Preussens overvægt i rigspolitikken skaffede sig en indflydelse der

lod handelens og forbrugernes interesser træde i skyggen. Dog bragte den Bismarckske periodes styrkelse af den indenlandske produktion vel handelen mere gavn end skade; men under den i sit samfundssyn mere ensidige og mindre ansvarsbevidste Bülow'ske regering fik det agrarisk-industrielle element en magtstilling, der gjorde dets voksende begærlighed til en fare udad som indad. De agrariske kræfter havde været hovedfaktorerne ved rigets samling. Kyststæderne havde holdt sig mere tilbage, deres nedarvede kosmopolitisme, deres større realitetssans fik da heller ikke lov at gøre sig gældende i politiken. Hamborg var med til at rejse flaadepørgsmaalet og kolonispørgsmaalet, men det var stemt for en besindig udvikling, hvor handelens tarv var afgørende, og derfor kritisk overfor det forløb, udviklingen paa disse omraader fik.

Den hamborgske individualitet maatte navnlig søge at hævde sig gennem pressen, det er derfor af interesse, at det ansete Hamburger Fremdenblatt i anledning af sit hundredaarsjubileum har udgivet et festskrift, hvor bladets historie, særlig dets stilling til Hamborgs og Tysklands udvikling, er gjort til genstand for en kritisk undersøgelse. Alfred Herrmanns *Hamburg und das Hamburger Fremdenblatt 1828—1928* (1928) er et værdifuldt bidrag til den endnu unge pressehistorie. Forfatteren følger bladets materielle udvikling og taber ikke dens betydning af syne; men hovedvægten er lagt paa undersøgelsen af avisen som aandeligt produkt. Indtil 1850 var bladet et ubetydeligt ugeblad med en snæver smaa-borgerlig læsekreds, dets holdning kendetegnedes ved en vag og noget tilfældig liberalisme, der kun traadte stærkere frem i aandelige spørgsmaal, som i den kølnske kirkestrid. Og i hovedsagen bevarer det det samme præg ogsaa som dagblad til omkring 1870. I 70'erne og 80'erne oplever Hamburger Fremdenblatt en mægtig stigning i oplaget — efter Herrmanns mening i kraft af dets politiske standpunkt. Dets liberalisme faar i disse aar en mere afgjort karakter; det følger Bismarck i kampen mod ultramontanismen og klerikalismen, men modarbejder med størsteparten af Hamburgerpressen — ikke Hamburger Nachrichten — hans økonomiske politik. Politisk er det modstander af det Bismarckske monarkisk-konservative statsideal; parlamentarismen skulde være en realitet, ikke blot en dekoration; den almindelige valgret skulde gennemføres ogsaa i Preussen, samtidig var bladet imod dens indførelse i Hamborg, fordi det frygtede en politisering af det hamborgske kommunale liv.

Bladet sluttede sig mere og mere til de frisindede og stræbte energisk at samle de splittede grupper; overfor Naumann og de

nationalsocialisme stod det ret skarpt paa grund af deres socialpolitiske program. Den rene manchesterlære opgaves dog snart paa dette punkt som paa andre. Derimod saa bladet vedblivende i socialdemokratiet en fjende, som skulde bekæmpes, om end med aandelige vaaben og ikke ved undtagelseslove; først under indtryk af partiets kolossale fremgang ved valget 1912 tog bladet til orde for et taktisk samarbejde mellem de fremskridtsvenlige og socialdemokratiet.

I behandlingen af udenrigspolitikken afløstes beundringen for Bismarck af en mere kritisk indstilling overfor hans efterfølgere. Bladet fandt med rette Vilhelm II.s store fagter farlige. Udenrigstjenesten savnede kontakt med handelens interesser; dette skyldtes ikke mindst »gardeprincipets« overvægt i diplomatiet. Iøvrigt prægedes »Fremdenblatts« holdning til udenrigspolitikken af samme usikkerhed og ubeslutsomhed, som herskede i regeringen. Denne usikkerhed udadtil og vanskeligheden ved at samle de liberale til en enhedsfront med socialdemokratiet blev af skæbnsvanger betydning for Tyskland.

J. O. Bro Jørgensen.

Det er ikke umiddelbart indlysende, hvorfor Charles og Mary Beard har kaldt deres nu snart fire Aar gamle Bog: *The Rise of American Civilization I—II*. (En Række Udgaver siden 1927 og en ny — billig — i et Bind 1930.) Hvad det drejer sig om, er nemlig et Forsøg paa indenfor en Ramme af to Gange otte Hundrede velskrevne Sider at forklare hele den amerikanske Udvikling lige til Udenrigspolitikken i sin historiske Sammenhæng. Men Anlægget er vidtspændende som Lamprechts i »*Deutsche Geschichte*«, idet alle Sider af Kulturlivet tages med, og Udførelsen kan paa en Maade minde om Gardiners »*Introduction to the Study of English History*«, selv om Skildringen er langt bredere end i sidstnævnte Værk, fordi dens Paastande stadig belyses med mere detaljeret udarbejdede Enkelteksempler og særdeles velvalgte Citater fra samtidig Literatur.

Paa europæiske Læsere vil Bogen i mange Henseender virke befriende, fordi den rydder hensynsløst op i traditionelle Forestillinger. Det kan endnu skorte Forfatterne lidt paa Objektivitet, naar det gælder Fristaternes Forhold til fremmede Folk; den ikke-amerikanske Verden er dem i det hele fjærn, og de europæiske Paralleler, som drages, til Tider noget overraskende. Men naar selve Udviklingen paa det vestlige Fastland behandles f. Eks. i Fremstillingen baade af Friheds- og Borgerkrigen, læses Værket med virkeligt Udbytte navnlig Redegørelsen for Udviklingen til